

Список використаних джерел

1. Даниленко С. І., Смоляк Д. Іномовлення України як інструмент транскордонних інформаційних кампаній / С. І. Даниленко, Д. Смоляк // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць / Ін-т міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2002. – Вип.36. – С.168–174.
2. Конач В. К. Еволюція іномовлення в іноземних державах: досвід для України. Аналітична записка [Електронний ресурс] / В. К. Конач. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1493/>
3. Терешчук В. І. Політичні аспекти реалізації державного іномовлення в Україні [Електронний ресурс] / В. І. Терешчук. – Режим доступу: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/polit_2016_3_37.pdf
4. Джолос О. В. Законодавче забезпечення державного іномовлення України [Електронний ресурс] / О. В. Джолос. – Режим доступу: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzizh_2016_62_7.pdf
5. Павленко Л. Г. Всесвітня служба «Радіо Україна»: сучасний стан та перспективи мовлення іноземними мовами [Електронний ресурс] / Л. Г. Павленко. – Режим доступу: http://sn-philosocom.crimea.edu/arhiv/2008/uch_21_1fn/uch_21_1fn.pdf#page=78
6. Верник А. Телеканал Russia today как феномен отечественного телевидения: международное признание и интернет-экспансия [Електронний ресурс] / А. Г. Верник. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/telekanal-russia-today-kak-fenomen-otechestvennogo-televideniya-mezhdunarodnoe-priznanie-i-internet-ekspansiya>
7. Browne D. R. International radio broadcasting: The limits of the limitless medium. – Praeger Publishers, 1982.
8. Hale J. A. S. Radio power: Propaganda and international broadcasting. – London: Paul Elek, 1975.
9. Wood J. History of international broadcasting. – Iet, 1994. – №19.
10. Закон України «Про систему іномовлення України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/856-19>
11. Офіційний веб-сайт Міністерства інформаційної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mip.gov.ua/>
12. Як порушують журналістські стандарти українські друковані та онлайн-ЗМІ – дослідження ІМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://imi.org.ua/analytics/56848-yak-porushuyut-jurnalistiski-standarti-ukrajinski-drukovani-ta-onlayn-zmi-doslidjennya-imi.html>
13. Концепція популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mip.gov.ua/ru/documents/81.html>

References

1. Danylenko S. I., Smolyak D. Inomovlennya Ukrainy yak instrument transkordnykh informatsiynykh kampaniy / S. I. Danylenko, D. Smolyak // Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn: Zb. nauk. prats' / In-t mizhnarodnykh vidnosyn Kyiviv'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – K., 2002. – Vyp.36. – S.168–174.
2. Konakh V. K. Evolyutsiya inomovlennya v inozemnykh derzhavakh: dosvid dlya Ukrainy. Analitichna zapyska [Elektronnyy resurs] / V. K. Konakh. – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/1493/>
3. Tereshchuk V. I. Politychni aspekty realizatsiyi derzhavnoho inomovlennya v Ukraini [Elektronnyy resurs] / V. I. Tereshchuk. – Rezhym dostupu: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/polit_2016_3_37.pdf
4. Dzholos O. V. Zakonodavche zabezpechennya derzhavnoho inomovlennya Ukrainy [Elektronnyy resurs] / O. V. Dzholos. – Rezhym dostupu: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzizh_2016_62_7.pdf
5. Pavlenko L. H. Vsesvitnya sluzhba «Radio Ukrainy»: suchasnyy stan ta perspektivy movlennya inozemnymu movamy

[Elektronnyy resurs] / L. H. Pavlenko. – Rezhym dostupu: http://sn-philosocom.crimea.edu/arhiv/2008/uch_21_1fn/uch_21_1fn.pdf#page=78

6. Vernik A. Telekanal Russia today kak fenomen otechestvennogo teledeniya: mezhdunarodnoe priznanie i internet-jekspansiya [Elektronnyy resurs] / A. H. Vernik. – Rezhym dostupu: <http://cyberleninka.ru/article/n/telekanal-russia-today-kak-fenomen-otechestvennogo-televideniya-mezhdunarodnoe-priznanie-i-internet-ekspansiya>
7. Browne D. R. International radio broadcasting: The limits of the limitless medium. – Praeger Publishers, 1982.
8. Hale J. A. S. Radio power: Propaganda and international broadcasting. – London: Paul Elek, 1975.
9. Wood J. History of international broadcasting. – Iet, 1994. – №19.
10. Zakon Ukrainy «Pro systemu inomovlennya Ukrainy» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/856-19>
11. Ofitsiynnyy veb-sayt Ministerstva informatsiynoyi polityky Ukrainy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mip.gov.ua/>
12. Yak porushuyut zhurnalist's'ki standarty ukrayins'ki drukovani ta onlayn-ZMI – doslidzhennya IMI [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://imi.org.ua/analytics/56848-yak-porushuyut-jurnalistiski-standarti-ukrajinski-drukovani-ta-onlayn-zmi-doslidjennya-imi.html>
13. Kontsepsiya populyaryzatsiyi Ukrainy u sviti ta prosuvannya interesiv Ukrainy u svitovomu informatsiynomu prostori [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mip.gov.ua/ru/documents/81.html>

Danylenko S. I., Doctor of Political Sciences, Head of International media communications and communication technologies, Institute of International Relations of KNU Shevchenko (Ukraine, Kyiv), s.danylenko@ukr.net

Sobotyuk M. I., head of the sector of media communication and interaction with the media Ministry of Information Policy of Ukraine (Ukraine, Kyiv), mip-press@ukr.net

International broadcasting multimedia platform of Ukraine as an instrument of countering external informational influences

It is undoubted that the current confrontation of states, the persistent and unprecedented promotion of their national interests, among which are, despite all norms of international law, are acts of aggression and annexation of territories, takes place with the involvement of informational factor, where mass media is a key element. It is used as the main channel of dissemination of information that is focused on achieving political, economic, social and cultural goals. States use different tools for this process: traditional (state media, awareness-raising of diplomatic missions, cultural diplomacy, etc.), new (troll factory), pseudo public organisations, rating agencies, agents of influence, fake media etc). Despite the attention to the new instruments, the traditional are still influential. In cases when they are disregarded, a state weakens the capacity of informational confrontation. This article is devoted to international broadcasting, the traditional channel of information distribution about Ukraine. In this article, authors examine the results of transformations that have occurred in this area since the creation of State enterprise «International broadcasting multimedia platform of Ukraine».

Keywords: mass media, UA/TV, International broadcasting multimedia platform of Ukraine, informational influence, state information policy.

***

УДК (477).008.2«16/17»

Карпенко С. В.,
кандидат економічних наук, доцент кафедри
менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Відкритий міжнародний університет розвитку людини
«Україна» (Україна, Київ), karpenskova1975@ukr.net

СИСТЕМА ВНУТРІШНЬОГО КЕРІВНИЦТВА В КОЗАЦЬКІЙ УКРАЇНІ

Висвітлюються питання проблеми організації внутрішніх структур козацької держави, адже саме існування системи державних органів, що контролюють всі внутрішньополітичні та зовнішньополітичні процеси в державі є важливим чинником будь-якої суспільно-політичної моделі. Саме в період існування козацької України було сформовано розгалужену та дієву систему управління країною, яку за всіма ознаками можна вважати своєрідною формою державної служби. При цьому ефективність державної служби була досить високою, а рівень корупції в ній мінімальним. Варто зазначити, що такий

статус державної служби зберігся в різних державних утвореннях: як суто мілітаризованій Запорізькій Січі, так і більш комплексної у плані суспільно-політичної організації Гетьманщини. І навіть втрата Україною державності наприкінці XVIII ст. не припинила комплексний розвиток інституцій державної служби в нашій державі.

Ключові слова: Україна, Запорозька Січ, Гетьманщина, політика, державна служба.

Існування системи державних органів, що контролюють всі внутрішньополітичні за зовнішньополітичні процеси в державі є важливим чинником будь-якої суспільно-політичної моделі. Відповідно, і вивчення процесів їх становлення та функціонування є важливим науковим завданням. Особливо таке дослідження є актуальним в світлі існування державного утворення, яке за своєю структурою різнилося від класичних моделей держав періоду пізнього феодалізму. До таких держав і відносилась українська козацька держава XVI–XVII ст. Її модель організації державної служби була унікальною, й тому потребує докладнішого аналізу.

Проблему організації внутрішніх структур Козацької держави, починаючи з періоду Запорозької Січі й завершуючи ліквідацією Гетьманщини, розглядало чимало науковців. Класиком вивчення цього питання вважається акад. Д. Яворницький, який у праці «Історія запорізького козацтва» (1892–1897) висвітлив внутрішню систему управління та функціонування козацького Коша у різні періоди його існування [1; 2; 15]. Аналіз проблем державної служби козацької доби присутній й у працях сучасних вітчизняних учених, насамперед акад. НАН України В. Смолія, В. Горобця, А. Гурбика, О. Гуржія, В. Степанкова, Т. Чухліба та ін. [6; 7; 8; 10]. Їхні дослідження маркували значний поступ не лише у висвітленні історії козацтва як такого, а й у дослідженні його внутрішньої структури, зокрема й системи побудови владної вертикалі й місцевих органів управління.

Свого часу швейцарський історик культури, фундатор культурології як самостійної дисципліни Якоб Буркхардт (1818–1897), з огляду на притаманну геополітиці ранньомодерної доби конфронтацію відносин поміж державами, що його чинником виступало змагання провладних еліт за перерозподіл територіально-владного простору Європи, запропонував гіпотезу, у якій обґрунтовував значущість чинника війни у ранньомодерному державотворенні. У вітчизняному варіанті таким мілітарним імпульсом й фактором постановки засадничо нової політичної системи стала Національна революція 1648–1676 рр. [9]. Узявши відлік зі збройного виступу на Запоріжжі узимку 1648 р., вона, за оцінкою акад. В. Смолія та проф. В. Степанкова, не лише делегітимізувала на звільнених українських теренах владні інституції, регулятивні механізми й законодавчі норми Речі Посполитої, а й докорінно трансформувала їхній політичний устрій, соціальну й адміністративну структуру та сферу соціальних зв'язків. Фактично за революційних умов у козацькій Україні відбулося становлення засадничо нової владно-управлінської системи, що спрямовувалася на утвердження національних форм державності [8, с. 51].

Утім, систему державного управління й побудови владних повноважень у період козацтва досліджували не лише історики. Політологи й спеціалісти з кадрового управління також не обійшли її увагою. Особливістю їх розвідок є те, що вони не лише прагнули дослідити

історичний аспект становлення державної служби у Гетьманщині та Запорізькій Січі, а й показати її генетичний зв'язок з часами Київської Русі й Великого князівства Литовського. Більше того, представники цього напрямку намагалися з'ясувати закономірності, які пов'язували державну службу козацької доби з пізнішими часами й навіть сучасністю. У цьому контексті варто звернути увагу на праці В. Авер'янова, І. Верби, М. Тараненка та ін. [3; 4; 11].

Для виникнення козацтва, його перетворення на самостійну державницьку та державотворчу вітчизняну структуру й відповідно формування власної системи державної служби на рубежі XVI–XVII ст. в Україні сформувалися особливі передумови. Втрата власної незалежності після ординської навали, а відтак потрапляння під владу іноземних держав зумовили виникнення нового соціального прошарку, опозиційно налаштованого проти існуючих порядків. Подальший перебіг історичних подій сприяв консолідації козацтва та його еволюції від суто військового до державотворчого чинника. Після Люблінської унії 1569 р., укладеної між Великим князівством Литовським і Королівством Польським, українські землі в межах єдиної Речі Посполитої були повністю опановані польською Кораною. Вища державна влада в Речі Посполитій належала королю й Великому Сейму, до складу якого входили магнати й шляхта, верхівка католицького духовенства, які провадили шовіністичну, колонізаторську політику, спрямовану на поступове знищення українського народу шляхом його насильницької асиміляції й колонізації. Це, у свою чергу, поставило українські провідні верстви перед складним історичним вибором: піти шляхом найменшого опору, шукаючи собі місце серед польської політичної еліти або ж віднайти оптимальний шлях подальшого розвитку своєї країни. І такий вихід був знайдений в оперті на козацтво, яке виступило військово-політичною силою, спроможною захистити український народ, його культуру та релігію від поглинення шляхетською Польщею.

Важко переоцінити внесок Запорізької Січі у державотворчість української нації, розвиток її культури. Представники козацтва були ініціаторами та бойовим ядром усіх великих повстань проти поневолювачів, а суспільний козацький ідеал надихав на боротьбу численні маси селянства, міщанства у цей період. Саме у Запорізькій Січі, що швидко набула статусу окремої, хоч і підконтрольної центральній польській владі квазідержави, сформувалася власна система внутрішнього управління, яка виконувала функції своєрідної державної служби. Зокрема, було сформовано повний комплекс виконавчої влади на Січі, яку очолював Кошовий отаман. Його повноваження включали не лише військове керівництво, а й керівництво всіма цивільними справами, а також представництво Січі у відносинах з сусідами – сусідніми державами.

Окрім Кошового, козацька рада обирала і інших представників влади: Генерального суддю – представника судової гілки влади, Генерального осавула – особу, чий повноваження можна порівняти з сучасним прем'єр-міністром, Генерального писаря, що відповідав за зовнішні зносини, та курінних отаманів. Усі вони складали так звану старшу старшину, яка, крім основних

функцій, часто виконували і інші, замінюючи Кошового отамана у певних випадках.

Окрім старшої старшини, на козацькій раді обиралися й інші службовці системи козацького урядування, які по суті виконували державні функції. З огляду на військово-політичний статус Січі, більшість із них була щільно пов'язана саме з військовою справою, однак були й суто цивільні посади. Так, до «молодшої старшини» відносилися: довбиш – відповідальний за військові литаври, піддовбиш, кантаржій (відав мірами та вагою); шафари (чотири особи) й підшафари – займалися збиранням податків на переправах, прикордонних мит, податків з купців. Січова артилерія належала до компетентних таких посадовців: гармаш, пушкар, підпушкар. Важливе місце в системі управління Січі відігравали канцеляристи (20 осіб), які провадили документацію, та толмач (перекладач). На окремі посади призначалися особи, відповідальні за символіку: хорунжий, бунчужний, пірначний, булавничний. Окремо існували освітні посади – шкільні отамани, один з яких опікувався освітою молодших, інший – старших школярів. Для повноцінного забезпечення економічних потреб існували також посади військового табунщика, військового скотаря та чабана.

Окрім власне Січової адміністрації й військової старшини, обиралася й місцева, паланкова влада. В різні часи до юрисдикції Запорізької Січі належало від 5 до 9 паланок, що забезпечували усі потреби Низового війська. Так, у паланках обирали очільника паланки – полковника (сердюка), паланкових осавула, писаря, підосавула та підписаря [15, т. 1, с. 173–174].

Таким чином ми бачимо, що в Запорізькій Січі була створена доволі дієва система внутрішнього управління, функції якої відповідали завданням державної служби.

Однак історія створення елементів вітчизняної державної служби за козацької доби не обмежується формуванням владних інституцій Запорізької Січі. Особливе місце у процесі вітчизняного державотворення XVI–XVII ст. (й відповідно – нової системи державної служби) належало Українській козацькій республіці. Наступ польського уряду та польської шляхти у XVII ст. на українські землі задля цілковитої їх колонізації, з одного боку, та закріпачення й соціального упокорення – з іншого, викликав збройний опір українського населення, який вилився у війну українського народу за своє соціальне та національне визволення. Крім того, періодичні спустошення українських земель турками та татарами за повної байдужості з боку політичної еліти Польщі примушували український народ шукати шляхів самооборони. Ці обставини й спричинили формування самостійної народної організації, яке завершилося утворенням Української козацької держави.

Отже, у той час на українських землях, які назагал перебували під владою Речі Посполитої, постала своєрідна організація з політично-адміністративною, військовою та судовою функціями, якій були притаманні яскраво виражені демократичні риси. Йшлося, зокрема, про засудження кріпацтва та соціальної нерівності; надання всім втікачам, незалежно від їх національності та релігійної приналежності, права вступати до «низового товариства»; проголошення рівного статусу всіх козаків при користуванні земельними й іншими угіддями; дозвіл на участь у

вищих органах січового самоуправління (загальних радах, виборах старшини тощо). Провідна роль військового елемента в цій організації проявлялася в тому, що козацька адміністрація контролювала всі сфери життя, а кожен член «лицарського товариства» вважався одночасно і громадянином, і воїном. З огляду на особливі природні умови Запорозжя, його географічне розташування на кордоні двох «світів» – християнського та мусульманського, було обрано найоптимальніший варіант базової основи Січі, яку склали військово-адміністративні одиниці – курені. Така структура побудови Запорозької Січі у поєднанні з її демократичними засадами стала унікальним у світовій практиці явищем, яке, в свою чергу, приваблювало масу людей із різних, навіть найвіддаленіших куточків України, де посилювався процес закріпачення й покатоличення.

Українська козацька держава стала першою «демократичною республікою» тогочасного світу. Хоча вона мала мілітарний характер з огляду на війни, в які її постійно втягували, у її державному устрої поєднувалися і монархічні, і демократичні елементи. Вона мала усі прикмети держави: територію, чіткий адміністративно-полковий устрій, інститут державної влади на чолі з гетьманом, який обирався на козацькій раді і разом з військовою радою уособлював вищий законодавчий орган; поділ на судову та виконавчу владу: генеральний суд та судочинство; генеральну (козацьку) старшину; фінансову систему, військо, міжнародне визнання.

Державний апарат управління створювався під безпосереднім керівництвом козацьких гетьманів за допомогою сильної старшинської групи, вихідців з української шляхти і заможних козаків. Після ліквідації польсько-шляхетського державного апарату саме старшина взяла у свої руки адміністративні функції. З часом це військово-старшинське управління охопило усю цивільну адміністрацію, суддівство, земельну власність, фінанси.

Вищим органом влади Запорізької Січі була січова рада. Виконавча влада на Січі належала кошовому отаману, який залежав від січової ради, але мав необмежену владу і зосереджував у своїх руках вищу адміністративну, військову і судову владу. Кошовий отаман був найголовнішим у складі військової старшини, яка вела документацію, забезпечувала охорону кордонів, організацію війська, чинила суд, збирала податки, провадила фінансову звітність тощо.

Відомі дослідники козаччини О. Гуржій та Т. Чухліб доводять, що після Зборівського (серпень 1649 р.) й Білоцерківського (вересень 1651 р.) договорів гетьмана Б. Хмельницького з Річчю Посполитою система органів управління Української козацької держави складалася з трьох урядів: генерального, полкового, сотенного. Вищий орган влади – генеральний уряд, який очолював гетьман з його найближчими прибічниками. Гетьман був правителем, главою України, наділений широкими державними повноваженнями для виконання політичних, військових, фінансових функцій. Генеральна старшина керувала окремими галузями державного життя [7; 13].

Як зазначає Т. Чухліб, «корисним у плані повернення до власних традицій державотворення є приклад роботи

урядових службовців періоду Гетьманщини (XVII–XVIII ст.), зокрема військових канцеляристів» [14], які входили до складу Генеральної військової канцелярії – центрального органу виконавчої влади. Військові канцеляристи того часу були високоосвіченою елітою України, вони складали присягу та брали участь у розгляді важливих державних справ. Саме канцеляристи і старшина становили основу української державної служби протягом всього існування Української козацької держави.

Козацька держава, що проіснувала до початку 80–х рр. XVIII ст., була унікальним політико–адміністративним явищем, з оригінальним адміністративно–територіальним устроєм й своєрідними соціально–економічними відносинами. Досвід її розбудови, зі усіма її здобутками, як також й недоліками, залишається актуальним й для сучасної України.

Однак існування цієї держави було штучно припинено. Наприкінці XVIII ст. внаслідок імперської, антиукраїнської політики Росії було ліквідовано національну державність українського народу [5; 12]. По всій Україні насильницьким шляхом встановлювалися органи управління Росії. Розбудова державності України була призупинена до початку XX ст. й другої вітчизняної революції – Української революції 1917–1921 рр. Традиції української козацької служби, що будувалися на принципах демократії та самоуправління, не вписувалися у політичну модель Російської імперії й тому не мали перспективи.

Таким чином, ми бачимо, що в період козацької України на території нашої держави було сформовану розгалужену та дієву систему управління країною, яку за всіма ознаками можна вважати своєрідною формою державної служби. Її особливості полягали передусім у методі формування – посади державних службовців були назагал виборними, а не спадковими чи номенклатурними. При цьому ефективність державної служби була досить високою, а рівень корупції – мінімальним. Це пояснювалося, передусім, прозорістю самої системи, а також можливістю переривання повноважень тієї чи іншої посадової особи через козацьку раду. Варто зазначити, що такий статус державної служби зберігся в різних державних утвореннях: як суто мілітаризованій Запорізькій Січі, так і у значно системнішій щодо суспільно–політичної організації Гетьманщини. І навіть втрата державності наприкінці XVIII ст. не припинила комплексний розвиток інституцій державної служби на українських землях.

Список використаних джерел

1. Абросимова С. В. Енциклопедист козаччини: [Д. І. Яворницький] / С. В. Абросимова // Укр. іст. журн. – 2005. – №4. – С.4–46.
2. Абросимова С. В. З історії видання монографії Д. І. Яворницького «Історія запорозьких козаків» / С. В. Абросимова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/1290/Abrosimova.pdf?sequence=1](http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/1290/Abrosimova.pdf?sequence=1)
3. Авер'янов В. Б. Виконавча влада в Україні: організація та розвиток інститутів / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, В. Л. Коваленко // Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи / НАН України. Ін–т держави і права ім. В. М. Корецького; за ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Ін–т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 306 с.
4. Верба І. В. Причини ліквідації козацької республіки – Запорозької Січі у творчій спадщині Н. Д. Полонської–

Василенко / І. В. Верба // Українська державність: історія і сучасність: Матеріали наукової конференції. – К., 1993. – С.79–81.

5. Горобець В. М. Від союзу до інкорпорації: українсько–російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. / В. М. Горобець. – К.: Ін–т історії України НАН України, 1995. – 69 с.

6. Гурбик А. О. Політико–адміністративний устрій Запорозької Січі (XVI–XVIII ст.): [Розділ 6] / А. О. Гурбик // Історія державної служби в Україні: У 5 т. / [О. Г. Аркуша, О. В. Бойко, С. І. Бородин та ін.; відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій; редкол.: С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.]; Голов. упр. держ. служби України; Ін–т історії України НАН України. – К.: Ніка–Центр, 2009. – Т.1. – С.173–208.

7. Гуржій О. Гетьманська Україна / О. Гуржій, Т. Чухліб. – К.: Вид. дім «Альтернативи», 1999. – 304 с.

8. Смолій В. Інститут влади в політичній системі України (середина – друга половина XVII ст.) / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К.: Наук. думка, 2014. – 244 с.

9. Смолій В. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.) / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К.: Вид. дім «Києво–Могилянська академія», 2009. – 447 с.

10. Смолій В. А. Політична система українського суспільства у роки Національної революції XVII ст. / В. А. Смолій, В. С. Степанков; НАН України; Інститут історії України. – К.: Інститут історії України НАН України, 2008. – 120 с.

11. Тараненко М. Г. Історія української державності / М. Г. Тараненко, В. П. Шевчук. – К.: Наук. думка, 1999. – 480 с.

12. Чухліб Т. В. Присмерк Гетьманщини: Україна в роки реформ Петра І. – К.: Ін–т історії України НАН України, 1998. – 321 с.

13. Чухліб Т. Гетьмани і монархи: Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр. / Т. В. Чухліб. – К., Нью–Йорк, 2003. – 518 с.

14. Чухліб Т. Козацький устрій Правобережної України в останній чверті XVII ст. / Т. В. Чухліб. – К.: Основи, 1996. – 273 с.

15. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків: У 3 т. / Дмитро Яворницький; редкол.: П. С. Сохань (відп. ред.) та ін.; передмова В. А. Смолія, комент. Г. Я. Сергієнка. – К.: Наук. думка, 1990. – Т.1. – 592 с.; Т.2. – 560 с.; К.: Наук. думка, 1991. – Т.3. – 560 с.

References

1. Abrosymova S. V. Entsiklopedyst kozachchyny: [D. I. Yavornyts'kyu] / S. V. Abrosymova // Ukr. ist. zhurn. – 2005. – №4. – S.4–46.
2. Abrosymova S. V. Z istoriyi vydannya monohrafiyi D. I. Yavornyts'koho «Istoriya zaporoz'kykh kozakiv» / S. V. Abrosymova [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: [//ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/1290/Abrosimova.pdf?sequence=1](http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/1290/Abrosimova.pdf?sequence=1)
3. Aver'yanov V. B. Vykonavcha vlada v Ukraini: orhanizatsiya ta rozvytok instytutiv / V. B. Aver'yanov, O. F. Andriyko, V. L. Kovalenko // Derzhavotvorennia i pravotvorennia v Ukraini: dosvid, problemy, perspektyvy / NAN Ukrayiny. In–t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho; za red. Yu. S. Shemshuchenka. – K.: In–t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrayiny, 2001. – 306 s.
4. Verba I. V. Prychyny likvidatsiyi kozats'koyi respubliky – Zaporoz'koyi Sichi u tvorchiy spadshchyni N. D. Polons'koyi–Vasylenko / I. V. Verba // Ukrayins'ka derzhavnist': istoriya i suchasnist': Materialy naukovoyi konferentsiyi. – K., 1993. – S.79–81.
5. Horobets' V. M. Vid soyuzu do inkorporatsiyi: ukrayins'ko–rosiys'ki vidnosyny druhoi polovyny XVII – pershoi chverti XVIII st. / V. M. Horobets'. – K.: In–t istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 1995. – 69 s.
6. Hurbyk A. O. Polityko–administratyvnyy ustriy Zaporoz'koyi Sichi (XVI–XVIII st.): [Rozdil 6] / A. O. Hurbyk // Istoriya derzhavnoyi sluzhby v Ukraini: U 5 t. / [O. H. Arkusha, O. V. Boyko, Ye. I. Borodin ta in.; vidp. red. T. V. Motrenko, V. A. Smoliy; redkol.: S. V. Kul'chyt's'kyu (ker. avt. kol.) ta in.]; Holov. upr. derzh. sluzhby Ukrayiny; In–t istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny. – K.: Nika–Tsentr, 2009. – T.1. – S.173–208.
7. Hurzhiy O. Het'mans'ka Ukrayina / O. Hurzhiy, T. Chukhlib. – K.: Vyd. dim «Alt'ernatyvu», 1999. – 304 s.
8. Smoliy V. Instytut vlady v politychniy systemi Ukrayiny (sередyna – druha polovyna XVII st.) / V. A. Smoliy, V. S. Stepankov. – K.: Nauk. dumka, 2014. – 244 s.

9. Smoliy V. Ukrainy'ska natsional'na revolyutsiya XVII st. (1648–1676 rr.) / V. A. Smoliy, V. S. Stepankov. – K.: Vyd. dim «Kyuevo–Mohylans'ka akademiya», 2009. – 447 s.

10. Smoliy V. A. Politychna systema ukraiyins'koho suspil'stva u roky Natsional'noyi revolyutsiyi XVII st. / V. A. Smoliy, V. S. Stepankov; NAN Ukrainy: Instytut istoriyi Ukrainy. – K.: Instytut istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy, 2008. – 120 s.

11. Taranenko M. H. Istoriya ukraiyins'koyi derzhavnosti / M. H. Taranenko, V. P. Shevchuk. – K.: Nauk. dumka, 1999. – 480 s.

12. Chukhlib T. V. Prysmerek Het'manshchyny: Ukrayina v roky reform Petra I. – K.: In-t istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy, 1998. – 321 s.

13. Chukhlib T. Het'many i monarkhy: Ukrainy'ska derzhava v mizhnarodnykh vidnosynakh 1648–1714 rr. / T. V. Chukhlib. – K., N'yu–York, 2003. – 518 s.

14. Chukhlib T. Kozats'kyu ustriy Pravoberezhnoyi Ukrainy v ostanniy chverti XVII st. / T. V. Chukhlib. – K.: Osnovy, 1996. – 273 s.

15. Yavornyts'kyu D. Istoriya zaporoz'kykh kozakiv: U 3 t. / Dmytro Yavornyts'kyu; redkol.: P. S. Sokhan' (vidp. red.) ta in.; peredmoiva V. A. Smoliya, koment. H. Ya. Serhiyenko. – K.: Nauk. dumka, 1990. – T.1. – 592 s.; T.2. – 560 s.; K.: Nauk. dumka, 1991. – T.3. – 560 s.

Karpenko S. V., Candidate of Economic Sciences,
Docent of International Business Management Department,
Open International University of Human Development «Ukraine»
(Ukraine, Kyiv), karpenkosv1975@ukr.net

The Internal Management System in Cossack Ukraine

The article deals with the issues of organising internal structures of the Cossack state, as the existence of system of state bodies that control all questions of home and foreign policy in the state is an important factor of any social and political model. Just in the period of existence of Cossack Ukraine a wide and efficient public administration system was built that can be considered as peculiar form of public service according to all characteristics. At the same time the efficiency of the public service was quite high and corruption level was minimum. It is worth to note that such status of public service remained in different state entities: both absolutely militarized Zaporozhian Sich and Cossack Hetmanate that was more comprehensive in terms of social and political organisation. And even the loss of nationhood by Ukraine at the end of XVIII century did not stop the overall development of public service institutions in our state.

Keywords: Ukraine, Zaporozhian Sich, Cossack Hetmanate, politics, public service.

***

УДК 321.0115(477)

Картунов О. В.,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри суспільних наук,
Університет економіки та права «КРОК»
(Україна, Київ), alexkartunov@gmail.com

ПРОЦЕСИ НАЦІОНАЛЬНОГО І ДЕРЖАВНОГО БУДУВАННЯ ТА РУЙНУВАННЯ: АНАЛІЗ, СИНТЕЗ, ГІПОТЕЗИ

Дана стаття присвячена дослідженню досить актуальної, складної, суперечливої та інноваційної проблеми. Досліджуються процеси, з одного боку, національного і державного будівництва, а з іншого, національного і державного руйнування. З'ясовуються умови успішного національного і державного будівництва та виявляються причини національного та державного руйнування. Висувається кілька робочих бінарних гіпотез щодо зазначених процесів. Підтверджено, що успішному національному і державному будівництву сприяють такі чинники, як: 1) невеликий відсоток представників «нижчих» соціальних страт і незначний розрив (gap) між ними та «вищими» стратами; 2) рівноправність становища та відсутність дискримінації етнопонаціональних меншин; 3) взаєморозуміння і взаємодія правлячих еліт та їх тісний зв'язок із народними масами; 4) відсутність зовнішнього втручання з боку іноземних держав у внутрішні справи країни тощо. Доведено, що до національного і державного руйнування призводять чинники діаметрально протилежного характеру. Висловлено низку рекомендацій щодо успішного національного і державного будівництва та запобігання національного і державного руйнування.

Ключові слова: національне будівництво, національне руйнування, державне будівництво, державне руйнування, умови, причини, аналіз, синтез, гіпотези.

Актуальність даної проблеми обумовлена кількома чинниками. По–перше, це зміна парадигм (paradigm shift – у тлумаченні Т. Куна), зокрема: послаблення глобалізаційної парадигми, що робить наголос на інтеграцію, універсалізацію і уніфікацію та піднесення глобалізаційної парадигми, яка провіщає диференціацію, фрагментацію, регіоналізацію, автономізацію чи навіть дезінтеграцію існуючих міжнародних утворень та окремих держав [1, с. 48–51]. По–друге, посилення ескалації етнополітичних конфліктів та інтернаціоналізація багатьох з них [2; 3, с. 12–23; 4, с. 88–98; 5, с. 606–644]. По–третє, збільшення кількості т.зв. «держав–невдач» (failed states) та «невизнаних держав» (unrecognized states) [6, с. 345–353]. По–четверте, зростання катастрофічних наслідків процесів національного і державного руйнування. Так, за свідченням американського дослідника Р. Ротберга лише за період 90–х – початку 2000–х років у громадянських війнах у «держав–невдахах» було вбито більше 10 млн. людей і сотні мільйонів були позбавлені основних прав». По–п'яте, перетворення зазначених процесів на загрозу існуючій системі міжнародних відносин. За слухним твердженням вже згаданого Р. Ротберга, процеси послаблення і дезінтеграції деяких держав в Азії, Африці, Латинській Америці, а останніми роками і Європи «загрожують самим засадам цієї системи» (threaten the very foundation of that system) [7, р. 1].

Проведений нами аналіз *ступеню наукової розробки* проблем національного і державного будівництва та руйнування дає підстави для кількох попередніх висновків. Перший – дана проблематика почала розроблятися на Заході ще з середини ХХ ст. такими відомими її фахівцями, як: К. Дойч [8], У. Коннор [9, р. 319–355], Ч. Тіллі [10] та ін. Другий – «білою плямою» цих досліджень була недооцінка чи навіть ігнорування місця і ролі етнічного чинника в процесах національного і державного будівництва та руйнування. Видатний американський дослідник У. Коннор з цього приводу зазначав; «...провідні теоретики «націо–будівництва» прагнули нехтувати, якщо не повністю ігнорувати проблеми, пов'язані з етнічною різноманітністю» [9, р. 319]. Третій – ХХІ століття стало свідком бурхливого зростання досліджень з цієї проблематики [11; 12; 13]. Четвертий – процеси національного і державного будівництва та руйнування перетворилися на предмет підвищеної уваги центрів стратегічних досліджень та військових навчальних закладів США та деяких інших західних країн [14; 15]. П'ятий – зазначені процеси все частіше використовуються потужними державами як привід для втручання у внутрішні справи, тих держав, в яких ці процеси мають місце або провокуються певними внутрішніми чи зовнішніми силами. Слід наголосити на тому, що останнє набуває рис дедалі міцнішої тенденції, що дало підстави британській дослідниці Б. Блісманн охарактеризувати ХХІ ст. – «століттям інтервенції» (the age of intervention) [16] тощо.

При багатьох беззаперечних позитивах згаданих вище та інших праць, їм, на наш погляд, притаманний і суттєвий недолік, а саме те, що в них процеси національного і державного будівництва та руйнування розглядаються або надто вузько, зокрема на прикладі окремої країни, або надто вже широко і доволі